

Людмила Гоц
Кандидат культурології, доцент
Олена Пожарська
Національна академія
керівних кадрів культури і мистецтв
м. Київ

МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ВЗАЄМВІДНОСИН МАСОВОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасна культура являє собою унікальний феномен. Завдяки науковому прогресу людина, яка живе в сучасному суспільстві, має можливість отримати доступ до інформації про практично будь-яку частину загальнолюдської культурної спадщини. На відміну від людей минулого, обмежених у виборі і які жили в умовах монополії своєї національної культури, людина сучасна вільна у своїх можливостях. За допомогою книг, телебачення, глобальної комп'ютерної мережі вона може бачити і порівнювати всі відомі

культурні напрями і течії, філософські доктрини і релігійні вчення, політичні концепції та ідеології, і перед нею як ніколи раніше постає проблема вибору. Цілком зрозуміло, що в цих умовах шанс на існування і розвиток отримують тільки ті культурні напрями, які стають популярними - привертають до себе людей, їхні гроші і розум. Напрямок, який втрачає популярність, вмирає.

В силу цих тенденцій церковне мистецтво зазнає помітних змін, бо постійно змінювана дійсність завжди вступає в протиріччя з усталеними традиціями, і це не може не впливати на життєдіяльність людини та її творчість. Однією зі знакових характеристик сучасності є те, що високе мистецтво поступається своїми позиціями безнаціональній масовій культурі, а масова свідомість з її стереотипами переваг і смаків виявляється сильнішою і дієвішою за традиційні уклади і навички. Однак масова культура, як правило, має в своїй основі архетипічні образи і колізії, засвоєні ще на зорі людства фольклорною архаїкою різних народів, що дає підстави стверджувати про схожість, яка переходить часом в ідентичність, фольклорних основ у різних народів. Підтвердженням цього положення слугує підвищена увага до проблематики традиційної, історично успадкованої культури: одні дослідники ставляться до неї критично, інші - з ностальгією, треті - суто прагматично. Це красномовно свідчить про те, що архаїчні форми культури, які до цього вважалися «пережитками минулого», відіграють у житті сучасної людини істотну, і не цілком з'ясовану роль. Саме тому відбувається «вирівнювання» параметрів і характеристик масової культури «поверх» корінних культурних традицій та особливостей складу національної свідомості, навичок поведінки, специфіки психічного складу і всього того, що іменується словом «менталітет».

Розглядаючи національну культуру в усьому багатстві її змісту та розмаїтті барв, як закономірний щабель у розвитку світової культури і необхідний внесок у загальнолюдську цивілізацію, можна визначити її як синтез національно-особливого, іншонаціонального і загальнолюдського (світового), переробленого й освоєного в національному. Звідси походить два види розвитку кожної національної культури: 1) як неповторної, унікальної за формою, 2) як частини світової культури, яка усвідомлює і яка проявляє себе в ній. Але в обох випадках вона містить і виражає в тій чи іншій формі загальнолюдський початок.

На відміну від національної, масова культура інтегрує суспільство не за допомогою ідей, а за допомогою технологій, і тому за своїм соціальним, мобілізуючим потенціалом вона незмірно перевершує все, що було відомо раніше. Для неї байдуже, у що вірять або що думають окремі суб'єкти - важливо, що вони використовують одні і ті самі комунікативні канали. Внаслідок цього масова культура є надзвичайно еклектичною і «всеїдною». Вона робить відносними і проникними всі естетичні градації і жанрові відмінності, змішуючи «високі» і «низькі» художні форми, трансліюючи унікальні твори національного мистецтва в найбільші мегаполіси, щоб потім, після відповідного аранжування і професійної обробки повернути їх назад - на периферію.

Оскільки масова культура являє собою не субстрат, а форму, в якій при нинішніх умовах функціонує суспільна свідомість, немає жодних перешкод для того, щоб ця форма наповнювалася найрізноманітнішим духовним змістом - релігійним, філософським, науковим, моральним, ідеологічним, естетичним. Не стала винятком і традиційна культура, яка також «всотується» і «поглинається» масовою культурою, у міру можливості. Образно кажучи, в масовому суспільстві відбувається утилізація різних жанрів народної творчості, які існували раніше як відносно відособлені види художньої практики, і «навантаження» їх життєво важливими суспільними функціями: просвітницькими, освітніми, інформаційними, організаційними, політико-пропагандистськими, розважальними [2, с. 182] та ін. Торкнулося це і національного циркового мистецтва.

Звичайно, не все цінне, що є в народному мистецтві, використовується масовою культурою. Відбираються, в першу чергу, ті зразки, які відповідають критерію «технологічності» за такими параметрами: зовнішня привабливість (аттрактивність [1, с. 34]), зрозумілість і доступність, легкість відтворення, серійність і шаблонність, символічність, варіативність, високі сугестивні можливості, придатність для тиражування і передання комунікативними каналами. Циркове мистецтво цілком відповідає цим вимогам, однак проблема в іншому - у відсутності теорії і технології його плідного розвитку.

Симбіоз традиційної та масової культури позначається сьогодні поняттям «популярна культура». Ця форма культури має

національно-суспільний характер (або, щонайменше, яскраво виражену національну специфіку), на відміну від традиційної народної культури, яка є переважно етноцентричною, і масової культури, яка, за визначенням, є космополітичною. Популярна культура підсилює взаємозв'язок і взаємодію всіх видів і жанрів культурної творчості - народного (фольклорного), самодіяльного та професійного мистецтва; інституційних форм, позначених сильним впливом ідеологій, і тих видів, які безпосередньо пов'язані із побутовими, повсякденними сторонами суспільного життя. Популярна культура не претендує на метафізичну глибину - вона є культурою «репрезентативною» - вона самовизначається не через відштовхування від інших, іншокультурних форм і зразків, а через їх привласнення. За великим рахунком, вся сучасна популярна культура постає полем «битви», на якому ведеться боротьба за різні способи інтерпретації фольклорних, релігійних, філософських текстів.

Таким чином, якщо не фокусуватися на аналізі окремих явищ, а розглядати їх у сукупності, як загальний вектор розвитку, то можна зробити важливий висновок, що між традиційною і масовою культурою немає антагонізму. Те, що вони активно і глибоко взаємодіють - сьогодні очевидний факт, причому у міру поширення нових технологій комунікації сфера цієї взаємодії буде розширюватися.

Тому важливим завданням науки є всебічне вивчення розвитку традиційної, масової та популярної культури із застосуванням дослідницьких методів і конструктивних ідей, напрацьованих у світовій, в тому числі й українській, культурологічній думці і практиці. У цьому контексті дослідження цирку як синтезу різних видів мистецтва, що зазнає в сучасному суспільстві значні зміни в напрямі пошуку різних форм виражальності і сенсо-змістовних значень, вимагає комплексного вивчення.

Література

1. Липков А.И. Проблемы художественного воздействия. Принцип аттракциона. Москва : Наука, 1990. 240 с.
2. Разлогов К. Э. Культура для необразованных? // Общественные науки и современность. 1990. № 4. С. 168-182.